

ФЕДЕРАЦІЯ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ

АКАДЕМІЯ ПРАЦІ,
СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН
І ТУРИЗМУ

ACADEMY OF LABOR,
SOCIAL RELATIONS
AND TOURISM

03187, Україна, МСП, Київ,
Кільцева дорога, 3-А
тел. /факс (38044) 522-49-40
E- mail: info@socosvita.kiev.ua

3-А, Kiltseva doroha,
03187, Kyiv, Ukraine
tel./fax (38044) 522-49-40
E- mail: info@socosvita.kiev.ua

Розрахунковий рахунок № 26003056102549 у ПАТ «КБ «Приватбанк» Філія «КиївСіті» МФО 380775, код ЄДРПОУ 04641405
Свідоцтво про реєстрацію платника ПДВ №200124012, індивідуальний податковий номер платника ПДВ 046414026091

ВІДЗИВ

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
доцента кафедри спеціальних туристичних дисциплін

Академії праці, соціальних відносин і туризму

СОКОЛ Тетяни Георгіївни

на дисертаційне дослідження **Зінькової Ірини Ігорівни**

«Педагогічні умови формування підприємницької культури майбутніх

фахівців сфери послуг і туризму»,

подане на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук зі спеціальності

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Нині загальна ситуація в світі та Україні є вкрай несприятливою для успішного розвитку сфери послуг і туризму. Але туризм – одна з найстійкіших сфер соціальної діяльності, яка має унікальну здатність трансформуватись та відроджуватись у різних формах. Тому якісна підготовка кадрів для сфери туризму – фахівців з належним рівнем кваліфікації та професійної культури в наш час не губить свого значення.

Як мультигалузеве утворення і як сфера бізнесу туризм знаходиться у стані постійних перманентних трансформацій, його розвиток відбувається у

відповідності зі змінами суспільних умов і потреб ринку. Нині в світовій економіці активно використовується концепція соціальної відповідальності бізнесу, ідея якої полягає в тому, що підприємці повинні поєднувати прибуткові види діяльності з тим, що приносить користь суспільству. Це безпосередньо стосується також туристичного бізнесу і вимагає високого рівня сформованості підприємницької культури у фахівців цієї сфери. Формування необхідних компетентностей та професійної культури, зокрема – підприємницької, у майбутніх фахівців відбувається в процесі набуття вищої професійної освіти в ЗВО туристичного та готельно-ресторанного профілю, де для цього мають бути визначені та створені відповідні педагогічні умови.

Але, незважаючи на те, що останнім часом питанню професійної підготовки кваліфікованих кадрів для сфери туризму присвячено досить багато наукових досліджень, проблема педагогічних умов формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму практично не розглядалася, що актуалізує тему дисертаційного дослідження Зінькової І.І. «Педагогічні умови формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму».

Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» – «Підготовка майбутнього педагога до професійної діяльності в умовах трансформації суспільного устрою та інтегрування України в європейський освітній простір» № 0106U009432. Тему дисертації затверджено (протокол № 8 від 27 вересня 2011 р.) та уточнено (протокол №3 від 26 березня 2019 р.) Вченою радою Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника й узгоджено в бюро Міжвідомчої ради з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 27 березня 2019 р.).

Структура дисертації відповідає встановленим вимогам. У вступі автор обґрунтовує вибір теми дослідження, окреслюючи суперечності у теорії і практиці професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму, що повністю відповідає сучасній ситуації в галузі туристичної освіти і є

актуальними в контексті сучасного розвитку індустрії туризму. Далі автор визначає мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, методологічний апарат. Також у вступі переконливо розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено дані про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі роботи автором зроблено детальний ретроспективний дефінітивний аналіз ключових понять дослідження, серед яких: «підприємництво», «підприємницька діяльність», «підприємницька культура», «підприємницька культура майбутніх фахівців сфери послуг і туризму». Маємо погодитися з автором, що найоптимальнішим до розуміння поняття «підприємницька культура» є особистісно-діяльнісний підхід в контексті специфіки сфери дослідження. На базі глибокого опрацювання наукової літератури з досліджуваної теми сформульовано поняття підприємницької культури фахівців сфери послуг і туризму як основи для визначення педагогічних умов її формування.

Далі Зінькова І.І. визначає основні методологічні підходи, які забезпечують формування професійної компетентності і якості підприємницької культури фахівців сфери послуг і туризму, спираючись на них як на методологічну основу дослідження: особистісно-орієнтований, компетентнісний, діяльнісний і контекстний. Виокремлені закономірності та методологічні підходи дозволили автору конкретизувати принципи організації професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг і туризму (загальних і спеціальних), які покликані сприяти формуванню їх професійної компетентності загалом і підприємницької культури, зокрема.

Заслуговує на увагу представлена автором модель підприємницької культури фахівців сфери послуг і туризму. Автор розглядає структуру підприємницької культури фахівців сфери послуг і туризму як динамічну систему, представлену взаємопов'язаними компонентами, які формуються у процесі здобуття професійної освіти, удосконалюються в професійній діяльності й сприяють самореалізації особистості. До таких компонентів віднесено *мотиваційно-ціннісний*, когнітивно-праксеологічний, особистісно-

рефлексивний, соціально-етичний, подані у взаємозв'язку. Відповідно до названих компонентів Зінькова І.І. визначає критерії та показники сформованості професійної культури фахівців сфери послуг і туризму, які безпосередньо стосуються специфіки досліджуваної сфери і в науковому відношенні являються безумовним здобутком дослідницької діяльності автора.

Значну частину другого розділу дисертаційної роботи присвячено розгляду педагогічних умов формування підприємницької культури студентів у закладах вищої освіти та визначенню педагогічних умов, необхідних для формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму. Автором проаналізовано поняття педагогічних умов та варіанти його трактування у науковій літературі, виокремлено їх якісні характеристики та проаналізовано педагогічні умови, якими послуговуються науковці, досліджуючи специфіку професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг і туризму та особливості формування їх підприємницьких якостей. На основі проведеного аналізу автор формує своє визначення педагогічних умов як сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників, які поєднують спеціально змодельовані і взаємообумовлені зміст, форми, методи, прийоми і засоби освітньої діяльності, спрямовані на формування компонентів підприємницької культури студентів означеного профілю в педагогічному процесі закладів вищої освіти, визначає та детально розкриває зміст педагогічних умов формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму, яких в роботі названо чотири: формування вмотивованості майбутніх фахівців до оволодіння підприємницькою культурою; оволодіння професійними знаннями і уміннями; формування професійно значущих особистісних якостей (серед яких одні з найважливіших – самоменеджмент і самомаркетинг); засвоєння морально-етичних норм підприємництва (як етики бізнесу, так і соціальної відповідальності).

В роботі охарактеризовано низку інноваційних педагогічних технологій. Особливо слід звернути увагу на те, що Зінькова І.І. розкриває впровадження інноваційних педагогічних технологій на прикладі вивчення спеціального авторського курсу «Підприємницька культура фахівця сфери послуг і туризму:

теорія і практика» майбутніми бакалаврами спеціальностей 242 – «Туризм» і 241 – «Готельно-ресторанна справа», що позитивно свідчить про практичну цінність дослідження.

Безумовним здобутком автора є запропонована ним організаційно-педагогічна модель процесу формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму в освітньому процесі ЗВО, яка включає до себе детально розглянуті та обґрунтовані цільову, теоретико-методологічну, проектувально-організаційну та діагностико-результативну складові.

В третьому розділі дослідження представлено хід та результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності визначених в роботі педагогічних умов формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму в закладах вищої освіти. Експеримент спроектовано і здійснено відповідно до логічної послідовності видів науково-дослідницьких робіт на кожному виділеному етапі його організації та проведення, а саме: конкретизація етапів, виявлення рівня підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму відповідно до виокремлених критеріїв і показників, впровадження й апробація організаційно-педагогічної моделі в процесі професійної підготовки здобувачів освітнього рівня бакалавра за спеціальностями 242 «Туризм» і 241 «Готельно-ресторанна справа», обробка отриманих результатів та їх аналіз.

Програмою експерименту було передбачено такі його етапи, як: підготовчий, присвячений визначенню теоретико-методологічних засад формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму в освітньому процесі ЗВО; творчо-пошуковий – розробка методичних та психолого-педагогічних шляхів розв'язання проблеми, порушеної в дисертації; дослідницький – діагностика початкового рівня підприємницької культури студентів спеціальностей 241 «Сфера обслуговування», 242 «Туризм» і аналітико-інтерпретаційний – власне оцінка ефективності розробленої організаційно-педагогічної моделі після проведеного експерименту.

Системність, адекватність, ґрунтовність і достовірність експериментального дослідження забезпечив комплекс методів наукового

пошуку, різноманітність і зміст яких максимально охоплювали усі прояви компонентів підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму, а також репрезентативність експериментальної бази. Зокрема, на різних етапах дослідження було використано методи педагогічного спостереження, опитування, анкетування, тестування, аналізу продуктів діяльності (творчих завдань, проектів, бізнес-планів тощо), експертних оцінок, математичної статистики тощо.

База дослідно-експериментальної роботи є достатньо репрезентативною: робота проводилася на базі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. До участі в експерименті були залучені викладачі і студенти зазначених закладів вищої освіти, серед яких 492 здобувачів освітнього рівня «бакалавр» за спеціальностями 241 «Готельно-ресторанна справа», 242 «Туризм» денної і заочної форм навчання. До констатувального етапу експериментальної роботи було також залучено 87 менеджерів підприємств сфери послуг і туризму.

Рівень сформованості компонентів підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму в контрольних та експериментальних групах на етапі констатувального експерименту визначався за методиками опитування, тестування та анкетування, за методикою М.Рокича «Ціннісні орієнтації», за результатами виконання письмової діагностичної роботи, а також – за методикою діагностики самоконтролю. За допомогою названих методик і виконаних робіт дослідником було визначено, що загальний рівень сформованості мотиваційно-ціннісного, когнітивно-праксеологічного і соціально-етичного компонентів підприємницької культури, знаходяться приблизно на однаковому, досить низькому рівні і в контрольній, і в експериментальній групах. Дещо вищим є рівень особистісно-рефлексивного компонента, але також без суттєвих відмінностей в групах. Загальний коефіцієнт сформованості підприємницької культури майбутніх фахівців сфери

послуг і туризму КГ та ЕГ засвідчив, що як в контрольних, так і експериментальних групах переважають низький і критичний рівні сформованості підприємницької культури загалом та за всіма компонентами зокрема.

В ході формувального експерименту визначення ефективності розроблених педагогічних умов формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму здійснювалося автором шляхом впровадження в процес професійної підготовки майбутніх фахівців сфери послуг і туризму авторської моделі. Впровадженню розроблених педагогічних умов в межах формувального експерименту передувала підготовча робота автора з викладачами, обговорення на кафедрах окремих аспектів впровадження розробленої моделі в ході викладання предметів, узгодження послідовності дій, проведення відповідних консультацій, надання методичних матеріалів тощо. Під час проведення експерименту використовувалися різноманітні технології отримання зворотного зв'язку. Також було впроваджено спеціальний авторський курс «Підприємницька культура фахівців сфери послуг і туризму: теорія і практика» з використанням різноманітних, в тому числі – інноваційних форм і методів навчання.

Для перевірки ефективності розробленої моделі було використано порівняльний метод із застосуванням математичних методів обробки даних, який показав значно вищу динаміку сформованості компонентів підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму у експериментальних групах порівняно з контрольними, що свідчить про результативність впровадження розробленої автором моделі процесу формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму.

Наукова новизна дисертаційної роботи Зінькової І.І. полягає, передусім, у тому що уперше проаналізовано теорію і практику формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму на стику теорії підприємництва та організації туристичної діяльності в процесі їх професійної підготовки в закладах вищої освіти; конкретизовано й

обґрунтовано її педагогічні умови; розроблено організаційно-педагогічну модель процесу формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму з складовими її структури.

Практичне значення дисертаційної роботи полягає у практичному використанні його результатів. Вони пройшли серйозну апробацію на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, знайшли відображення у навчально-методичному посібнику «Підприємницька культура майбутніх фахівців сфери послуг і туризму: теорія і практика», у 5 фахових статтях у вітчизняних наукових виданнях і 2 – у зарубіжних. Результати дослідження вже були впроваджені у освітній процес у кількох національних університетів і можуть бути успішно використані у професійній підготовці кадрів як за спеціальностями «Туризм» і «Готельно-ресторанна справа», так і за спеціальністю «Менеджмент», зокрема, за напрямом Менеджмент в сфері туризму у закладах вищої освіти відповідного профілю.

Але, визнаючи в цілому науково-практичну цінність проведеного автором дослідження, вважаємо за необхідне висловити кілька зауважень, зокрема:

1. На нашу думку, автор слушно виокремлює як методологічну основу дослідження особистісно орієнтований, компетентнісний, діяльнісний і контекстний підходи. Але характеристика цих підходів має дещо узагальнений характер, може бути віднесена до вищої професійної освіти загалом і подається не завжди конкретизовано саме щодо специфіки професійної туристичної освіти. Окрім компетентнісного підходу, який автор характеризує конкретно в контексті загальних, фахових та інтегральних компетентностей, визначених стандартом підготовки бакалаврів спеціальності 242 «Туризм». Це зауваження можна віднести також до характеристики педагогічних умов формування підприємницької культури майбутніх фахівців (п. 2.1.), зокрема у формуванні вмотивованості майбутніх фахівців до оволодіння підприємницькою культурою у сфері послуг і туризму.
2. Закон України «Про підприємництво», згаданий на ст. 24 роботи серед основних регуляторних нормативно-правових актів, втратив чинність з

01.01.2004 року, крім статті 4, на підставі прийняття Господарського Кодексу № 436–IV від 16.01.2003, ВВР, 2003, № 18, № 19-20, № 21–22. Його положення зараз включені у Господарський кодекс України.

3. В першому розділі роботи дефініції «підприємництво», «підприємницька діяльність» (ст. 25) зазначені автором як окремі поняття, але розглядаються тільки в аспекті «підприємництво» (ст. 26 – 32). Для уникнення розбіжності, автору варто було б зазначити одразу, що це практично тотожні поняття.
4. Є розбіжності у використанні словоформ «туристський» і «туристичний»: «туристична галузь», але – «туристська освіта» (ст. 46-47 і далі). Українській мові, на відміну від російської, більше притаманно використання словоформи «туристичний», зокрема, коли це стосується туризму, «туристській» – тільки якщо мова йде про те, що належить туристу – наприклад, «туристський рюкзак» або у складно сполучних висловах, наприклад «туристсько-рекреаційна діяльність». Тому слід вживати визначення «туристична освіта».
5. При розгляді такої педагогічної умови, як оволодіння професійними знаннями, формування підприємницьких умінь і навичок майбутніх фахівців сфери послуг і туризму, збагачення їх підприємницького досвіду варто було б згадати праксеологічний підхід як інноваційну основу у формуванні підприємницької культури студентів. Характеристикою праксеологічного підходу у професійній підготовці майбутніх фахівців є співвідношення знань і практики професійної діяльності, які розглядаються в єдності. Це є особливо важливим для практикоорієнтованої підготовки кадрів для сфери туризму і гостинності. На користь висунутого зауваження свідчить і той факт, що в ході констатувального етапу проведеного автором експерименту при виявленні освітніх компонентів, під час опанування яких майбутніх фахівців сфери послуг і туризму мали можливість засвоїти компоненти підприємницької культури, на найвищій позиції опинилася виробнича практика, яку обрали 56,3% менеджерів (49 респондентів) і 53,1% опитаних здобувачів освіти (152 особи) (ст. 148).

6. Аналізуючи формування соціальної відповідальності підприємництва (с. 118), варто було б згадати концепцію сталого туризму, відображену, зокрема, у Глобальному етичному кодексі туризму (прийнятий 1.10.1999р. на 13-тій сесії Генеральної асамблеї ВТО, м. Саньяго-де-Чілі).

Однак зазначимо, що висловленні нами зауваження не знижують наукової та практичної цінності дисертації Зінькової І.І. «Педагогічні умови формування підприємницької культури майбутніх фахівців сфери послуг і туризму». Дисертація є цілісним завершеним самостійним науковим дослідженням, спрямованим на виконання визначеної мети та структурованим згідно поставлених завдань. Автореферат дисертації детально відображає зміст та структуру дисертації, висвітлює основні ідеї та здобутки дослідника. Дисертація повністю відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України «Порядок присудження наукових ступенів»

(№567 від 24 липня 2013 р), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри спеціальних туристичних дисциплін

Академії праці, соціальних відносин і туризму

 Т.Г.Сокол

